

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Saparbaeva Gulrux Ashirbaevna,
Sarieva Og'libaxit Abdikarimovna,
Sarieva Shemshad Abdikarimovna.
Mektepke shekemgi talim makemeleri
tarbiyashinini deontologiyaliq
kompetenciya sin rawajlandiridini
teoriyalik tiykarlari // «O'zbekiston
olima ayollarining mamlakat
taraqqiyotiga qo'shayotgan hissasi»
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy
konferensiya materiallari (Nukus, 2026-
yil 9–10-oktyabr). – Nukus, 2026. –
B. 1188–1191. – DOI: <https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910243>

MEKTEPKE SHEKEMGI TALIM MAKEMELERI TARBIYASHININI DEONTOLOGIYALIQ KOMPETENCIYA SIN RAWAJLANDIRIDINI TEORIYALIQ TIYKARLARI

Saparbaeva Gulrux Ashirbaevna

Ajiniyaz atindagi NMPI assistent oqitwshisi

Sarieva Og'libaxit Abdikarimovna

Qaraqalpaqstan Respublikasi Pedagogikalik texnikumi oqitwshisi

Sarieva Shemshad Abdikarimovna

Qaraqalpaqstan Respublikasi Pedagogikalik texnikumi oqitwshisi

e-mail: gulruxsaparbaeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarida deontologiya haqida tushuncha hosil qilish va tarbiyachilarning mehnat faolligini rivojlantirishning nazariy asoslari, bolaning nutqiy qobiliyatini, kognitiv qiziqishlarini rivojlantirishda mutafakkirlarning pedagogik-psixologik qarashlari, pedagogik muammo sifatida ekanligi o'rganib chiqilgan. Shuningdek, ilmiy metodik ta'minot ishlab chiqib va amaliyotga tatbiq etish o'rganiladi va tarbiyachilarning kognitiv qiziqishlarini rivojlantirish metodlarini takomillashtirish ishning predmetini tashkil qiladi.

Abstract: This article examines the theoretical foundations for forming an understanding of deontology in preschool educators and developing the labor activity of educators, as well as the pedagogical and psychological views of thinkers on developing a child's speech abilities and cognitive interests, as a pedagogical problem. The subject of the study is the development and practical implementation of scientific and methodological support, as well as the improvement of methods for developing the cognitive interests of educators.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические основы формирования представлений о деонтологии у воспитателей дошкольных образовательных организаций и развития трудовой активности воспитателей, педагогико-психологические взгляды мыслителей на развитие речевых способностей и когнитивных интересов ребенка как педагогическая проблема. Также изучается разработка и внедрение в практику научно-методического обеспечения, а совершенствование методов развития когнитивных интересов воспитателей составляет предмет работы.

Gilt so'zlar: Zamanagoy bilimlendiriw, pedagogikalik deontologiya, etika-adeb-ikramlilik qadiriylar, pedagogikalik etika, sanli etika qagiydalar

Kalit so'zlar: Zamonaviy ta'lim, pedagogik deontologiya, etika-axloqiy qadiriylar, pedagogik etika, raqamli etika qoidalar

Ключевые слова: Современное образование, педагогическая деонтология, этико-нравственные ценности, педагогическая этика, правила цифровой этики

Keywords: Modern education, pedagogical deontology, ethical and moral values, pedagogical ethics, rules of digital ethics

Hazirgi globalisasi, malimleme texnologiyalarini jedel rawajlaniri ham jamietni intellektualliq potencialga bolgan talabini artir baratirgan sharatida bilimlendiriw sistemasini aldina putkilley jana waziyplar qoyilmaqta. Zamanagoy bilimlendiriw tek bilim beriw menen sheklenip qalmastan, al har

«O'zbekiston olim ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

tárepleme rawajlangan, óz betinshe pikirley alatuđın, joqarı ruwxıy-ádep-ikramlılıq pazıyletlerge iye bolğan shaxstı qalıplestiriwdı názerde tutadı. Bul bolsa, óz nábwetinde, pedagog shaxsına qoyılatuđın talaplardı keskin asıradı. Búgingi kúnde bilimlendiriw sistemasında tek ǵana bilim emes, al tárbiya, ádep-ikramlılıq, jeke pazıyletler de ústin áhmietke iye bolmaqta. Sol sebepli pedagogtıń hár bir háreketi, qatnasıǵı hám qararı deontologiyalıq normalarǵa sáykes bolıwı zárúr. Usı maqaladıń maqseti pedagogikalıq deontologiya túsiniǵın tereń aytıp beriw, onıń teoriyalıq tiykarların analiz etiw hám de pedagog xızmetindegi ornı hám áhmiyetin ashıp beriwden ibarat. Sonıń menen birge, maqalada pedagogtıń kásiplik minneti, juwapkershiligi, etikası hám zamanagóy bilimlendiriwdegi roli keń kólemde kórip shıǵıladı.

1. Pedagogikalıq deontologiya túsiniǵı. "Deontologiya" túsiniǵı grekshe "deon" (wazıypa) hám "logos" (táliymat) sózlerinen kelip shıqqan. Ol kásiplik minnet hám wazıypalar haqqındaǵı táliymattı ańlatadı. Pedagogikalıq deontologiya bolsa:

- muǵallimniń kásiplik minneti;
- ádep-ikramlılıq minnetleri; pedagogikalıq xızmettegi etikalıq normalar toplamın úyrenedi.

Tiykargı wazıypaları: pedagogtıń kásiplik mádeniyatın qalıplestiriw, muǵallım hám oqıwshı qatnasıqların tártipke salıw, bilimlendiriw ortalıǵında salamat ádep-ikramlılıq ortalıǵın jaratıw esaplanadı.

2. Pedagogikalıq deontologiyalıq teoriyalıq tiykarları.

Pedagogikalıq deontologiya bir neshe pánler menen úzliksiz baylanıslı:

Pedagogika – tálim hám tárbiya nızamlılıqların belgileydi hám pedagog iskerliginiń mazmunın anıqlaydı. Psixologiya – Oqıwshılardıń jas hám individual ózgesheliklerin esapqa alıw, nátiyjeli baylanıs ornalıwda áhmietli. Etika – Ádep-ikramlılıq qádiriyatlar, jaqsılıq hám jamanlıq ólshemlerin belgileydi. Sociologiya – Jámıyet hám bilimlendiriw sisteması ortasındaǵı baylanıstı túsindiredi. 3. Pedagogikalıq deontologiyalıq principleri.

- Insanıyılıq – hár bir oqıwshıǵa húrmet penen qatnasta bolıw.

Ádillik – bahalawda qalıslıq

- Juwapkershilik – iskerlik nátiyjelerine juwapkershilik;
- Jekelik – jeke maǵlıwmatlardı saqlaw.
- Professionalizm – turaqlı rawajlanıw.

4. Pedagoglik minnet hám juwapkershilik.

Pedagogikalıq minnet – oqıtıwshınıń jámıyet hám kásip aldındaǵı minnetlemesi. Minnetleri: bilim beriw, tárbiyalaw, shaxstı rawajlandırıw, úlken ómirge jol ashıp beriw hám kámil insan kórinisinde kamalǵa keltiriw. Juwapkershilik túrleri: ádep-ikramlılıq, huqıqıy, sociallıq.

Pedagog háreketi menen oqıwshılardıǵa órnek boladı.

5. Pedagogikalıq etika hám sóylesiw mádeniyatı.

Pedagogikalıq etika tómendegilerdi óz ishine aladı: múláyimlik insanlarǵa bolğan húrmetti, shaxslarda maqsetine sabırlı bolıwdı, tıńlay biliwdı úyretedi. Durıs qarım-qatnas bilimlendiriw nátiyjeliligini arttıradı.

6. Zamanagóy bilim beriwde pedagogikalıq deontologiya hám onıń áhmiyeti.

Házirgi dáwirde tómendegiler áhmietli:

- sanlı etika qağıydaları
- onlayn bilimlendiriw mádeniyatı
- oqıwshı huqıqların qorǵaw
- bilimlendiriwdiń sapasın arttıradı
- salamat ortalıq jaratadı
- pedagog abırayın arttıradı
- bárkamal shaxstı qáiplestiredi.

Pedagogikalıq deontologiya bilimlendiriw sistemasınıń áhmietli quram bólegi bolıp, oqıtıwshı iskerliginiń ádep-ikramlılıq-normativlik tiykarların belgilep beredi. Bul ilimiy baǵdar pedagogtıń kásiplik minneti, juwapkershiligi, ádep-ikramlılıq qádiriyatları hám minez-qulıq normaların sistemalı túrde úyreniwge xızmet etedi. Nátiyjede pedagog tek bilim beriwshi qánige emes, bálkim joqarı mánawiyatlı, sociallıq juwapker shaxs sıpatında qáiplese. Tallawlar sonı kórsetedi, pedagogikalıq deontologiya pedagog xızmetiniń barlıq táreplerin qamtıp aladı. Ásirese, oqıtıwshı hám oqıwshı arasındaǵı múnásibetler, pedagogikalıq sóylesiw mádeniyatı, bahalaw procesindegi ádillik hám ashıq-aydınlıq, oqıwshı shaxsına húrmet penen qatnas jasaw sıyaqlı máseleler deontologiyasınıń tiykarǵı quramlıq bólimleri esaplanadı. Usı principiǵerge ámel etiw bilimlendiriw nátiyjeliligini arttırıw menen birge, salamat psixologiyalıq ortalıqtı jaratadı.

Zamanagóy bilimlendiriw sharayatında pedagogikalıq deontologiyasınıń áhmietli jáne de artpaqta. Ásirese, sanlı bilimlendiriw, aralıqtan oqıtıw, global informaciya aǵımı sharayatında pedagogtan joqarı dárejedegi ádep-ikramlılıq mádeniyatı hám juwapkershilik talap etiledi. Endi pedagog tek ǵana auditoriyada emes, al virtual ortalıqta da óziniń kásiplik etikası hám deontologiyalıq normalarına qatań ámel etiwı kerek. Sonday-aq, pedagogikalıq deontologiya jas áwladtı tárbiyalawda áhmietli qural esaplanadı. Sebebi oqıwshılar kóbinese muǵallimdi ózlerine úlgi sıpatında qabıl etedi. Pedagogtıń jeke sıpatları, minez-qulqı, qatnasıǵı hám qatnası oqıwshılardıń ruwxıy qáiplesewine tikkeley tásir kórsetedi. Ulıwma alǵanda, pedagogikalıq deontologiya bilimlendiriw sistemasında sapa hám nátiyjelilikti támiyinlew, pedagog abırayın arttırıw hám de bárkamal shaxstı tárbiyalawda áhmietli faktor esaplanadı. Sonlıqtan pedagogikalıq jumısta deontologiyalıq principiǵerge qatań ámel etiw, pedagoglardıń ádep-ikramlılıq hám kásiplik kompetentligini turaqlı rawajlandırıw búgingi kúnniń áhmietli wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı.

Sonǵı jılları bilimlendiriw sisteması, sonıń ishinde, joqarı bilimlendiriw mákemelerinde oqıw-tárbiya processlerin shólkemlestiriwdiń huqıqıy tiykarların jetilistiriwge úlken itibar qaratılmaqta. Sonıń ishinde, Ózbekstan Respublikasınıń jańa redakciyadaǵı "Bilimlendiriw haqqında"ǵı Nızamında bilimlendiriw tarawındaǵı mámleketlik siyasatınıń tiykarǵı principiǵeri sıpatında bilimlendiriw tarawında kemsitiwlerge jol qoyılmawı, bilim alıwǵa baylanıslı teń imkaniyatlardıń támiyinleniwı, bilimlendiriw hám tárbiyaǵa milliy hám ulıwmainsanıyılıq qádiriyatlardıń sińdirilgenligi, bilimlendiriw hám tárbiyanıń adamgershilik, demokratiyalıq ózgesheligi sıyaqlılar belgilep berilgen.

"Deontologiya" tushinigi kasplik xizmetning pedagogikalik, psixologiyalik, medicinalik, huquqiy ham basqa koplegen tarawlarida qollaniladi. Pedagogikalik deontologiya oqituvshining kasplik iskerligi tarawidagi adep-ikramlilik qagaydolari ham normalarin uyrenedi ham islep shigadi. Biraq K.M.Levitanning atap otkenindey, kasplik adep-ikramlilik normalari barqulla tariyxiy ham ozine tan bolip, adamlar tarepinen real turmish ham xizmet shartlari ham talaplarina muvopiq islep shigiladi.

Deontologiya – insanning minnet ham adep-ikramlilik minnetlerin belgileytugin filosofiyalik ham pedagogikalik kategoriya. Pedagog kontekstinde bul tarbiyashining balalar, ata-analar ham kasiplesleri menen qatnasishlarida adep-ikramlilik normalarina boysinuv qabileti sipatida korinedi. Ilmiy dereklarga qaraganda, pedagogikalik deontologiyaning tiykargi vaziyasi:

- tarbiyashisi iskerliginde "ne islew kerek?" sorawina juwap beriw;
- kasplik ham adep-ikramlilik qararlar qabil etiwde standartlar belgilew;
- tarbiya ortaligida unamlı ham adalatlı ortalıq jaratıw.

Zamanagoy pedagogikalik teoriyalar pedagogikalik deontologiyani natijeli pedagogikalik iskerlikni tamiyinlewshi adep-ikramlilik mexanizmler sisteması sipatında qaraydı.

Ilmiy dalillerding teoriyalik analizi, olardi ulıwmalastırıw ham sistemalastırıw, sonday-aq, aldinqı pedagogikalik tajiriybelerdi uyreniw bolajaq oqituvshılardı kasplik qalıplestiriw procesinde ulken ahmiyetke iye bolgan deontologiyalik tareplerdi anıqlaw imkaniyatın berdi: bolajaq oqituvshılardı kasplik qalıplestiriwge qoyılıp atırgan talaplardıń bilimlendiriw makemeleri ham jamiyette talapları menen oz-ara muvopıqlıgı; kasplik qalıplestirwding bilimlendiriw ham sociallıq-madeniy ortalıqqa baylanishlıgı; bul processti amelge asırıwdı refleksiv basqarıw ameliyatı.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son qaroriga ilova O'zbekiston Respublikasining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni oshirishni yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora- to'g'risida"gi qaroriga.
2. "Ilk qadam". Davlat o'quv dasturi. Toshkent 2018.
3. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., Qayumova N, A'zamova M. Maktabgacha pedagogika.-T.: Tafakkur nashriyoti, 2019.
4. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – М.: "АСАДЕМА", 2000. – 416 с.